

UO'T: 619.006.447-097.3

QO'YLARNING BRADZOT KASALLIGINI O'ZIGA XOS PROFILAKTIKASI

*N.B.Ergashev¹-tayanch doktorant, G'A.Mengliyev¹ –v.f.n.,
I.X.Salimov²- v.f.d., Sh.Hakimov²-tayanch doktorant.*

*1. Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Toshkent filiali,
2. Veterinariya ilmiy tadqiqot instituti.*

Аннотация: В статье представлена информация об основных методах профилактики браздота и эффективности вакцин, разработке оптимальных методов количественного контроля напряженности иммунитета и специфической профилактики клостридиоза, созданных учеными разных стран.

Summary: This article provides information on the main methods of prevention of bradzot disease and the effectiveness of vaccines, the development of optimal methods of quantitative control of the intensity of immunity, and specific prevention of clostridiosis created by scientists from different countries.

Kalit so'zlar: *C. septicum, C.Oedematiens, C.Perfringens, vaksina, antigenlar, patogenez.*

Mavzuning dolzarbligi: Anaerob mikroorganizmlar tomanidan keltirib chiqaradigan kasalliklarning patogenlari (xavfli shish, bradzot, anaerob enterotoksemiya, anaerob dizenteriya) tananing turli tizimlari va to'qimalariga katta zarar etkazadi, deyarli tez o'sib borayotgan toksikozlar bilan birga keladi. 100% holatlar o'lim bilan yakunlanadi. Bradzot qo'ychilikda nafaqat hayvonlarning kasallanishi va nobud bo'lishi natijasida yetkazilgan iqtisodiy zarar, balki hududda doimiy noqulay sharoitlar paydo bo'lishi, qo'zg'atuvchining sporalari bilan zaharlanganligi va qo'zg'atuvchining zararlanishi tufayli ham jiddiy muammo hisoblanadi.

Atrof-muhitda patogenning keng tarqalishi, kasallikning o'tkir yoki o'ta o'tkir kechishi va tana to'qimalarining shikastlanishining og'irligi tufayli hayvonlarni davolash deyarli 100% hollarda samarasizdir. Bradzot kasallikning oldini olishning asosiy usuli spetsifik profilaktikadir.

Vaksinalarning samaradorligi ko'plab omillarga, jumladan, antigenning miqdori va sifatiga, konservantlarga, yordamchi moddalarga, immunostimulyatorlarga, biopreparatlarini ishlab chiqarish texnologiyasiga va uni qo'llash rejimiga bog'liq. Bu borada hayvon tanasining immun holati ham muhim rol o'ynaydi.

Muayyan profilaktika vositalarini yaratishda tadqiqotchilar bir martalik in'ektsiya bilan ko'pgina yuqumli kasalliklarga umrbod immunitetni ta'minlaydigan va shu bilan birga tana uchun mutlaqo xavfsiz bo'lgan ideal vaktsinani ishlab chiqishga harakat qilishlari kerak. Afsuski, bunday vaktsinalar hozirda mavjud emas, ammo yangi immunobiologik preparatlarni ishlab chiqishda bunga intilish kerak. Ushbu maqsadga erishish yo'llaridan biri hayvonlarni emlash jadvalini optimallashtirish, hayvonlarning stressini kamaytirish va mehnat xarajatlarini kamaytirish imkonini beradigan tegishli vaktsinalarni ishlab chiqishdir.

Nazariy jihatdan, murakkab vaktsinalar tarkibidagi komponentlar soni cheksiz bo'lishi mumkin, ammo shuni hisobga olish kerakki, preparatdagi antigenlarning o'zaro ta'siri ko'pincha uning samaradorligini pasaytiradi. Bu ko'p miqdorda kiritilgan begona moddalar, oqsil birikmalarining yuqori konsentratsiyasi va boshqalar tufayli sezilarli antigeniklarning ko'pligi bilan bog'liq bo'lib, istalmagan tizimli (allergiya, anafilaksi, abort va boshqalar) hamda mahalliy kasalliklarning paydo bo'lishi bilan namoyon bo'ladi.

Antigenlarni to'g'ri tanlash va ularning murakkab vaktsinalardagi konsentratsiyasi bilan kiruvchi ta'sirlardan qutilish mumkin. Yuqori darajadagi immunogenlikni ta'minlagan holda, maxsus profilaktika assosiasiyali vaktsinalar yordamida amalga oshirilganligi haqida juda ko'p misollar mavjud. Vaktsinani qo'llashdan kutilayotgan foydaning istalmagan oqibatlar xavfidan ustunligini ham hisobga olish kerak.

Klostridiyalar hayvonlarning infeksiyon kasalliklarining boshqa qo'zg'atuvchilariga

qaraganda, antigenik jihatdan o'xshash bo'lganligi sababli, assosiasiyali preparatlarni yaratish uchun ko'proq mos keladi. Kasallikning klinik shakllarining sezilarli xilma-xilligiga qaramasdan, ular bir xil patogenezga ega, bunda kasallik bakteriyalar tana to'qimalariga kirganda hosil bo'lgan yuqori faol toksinlar tufayli yuzaga keladi.

Anaerob infeksiyalar ko'pincha patogenlar assotsiatsiyasidan kelib chiqqanligi sababli, oldini olish uchun anaerob enterotoksemiya, bradzot, qoqshol va boshqalar kabi kasalliklarning klinik jihatdan ahamiyatli patogenlarini o'z ichiga olgan assosiasiyali vaksinalardan foydalanish tavsiya etiladi.

O'tgan asrning 20-yillarida klostrodiyalarga qarshi assosiasiyali vaksinalar yaratila boshlandi. 1925 yilda Dalling qo'ylarni qorason va bradzotiga qarshi kompleks immunizatsiya qildi. 1926 yilda G. Ramon bir nechta patogenlarning antigenlaridan dori vositalari ishlab chiqildi va ulardan ham tibbiyotda, ham veterinariyada foydalanishdan ijobiy natijalarga erishildi. 1928 yilda Leclanche va Vallee qo'ylarni *C. septicum*, *C. Oedematiens*, *C. perfringens* turlari aralashmasidan inaktivatsiyalangan preparatlar bilan emlashdan ijobiy natijalarga erishdilar.

Shu bilan birga, tadqiqotchilar anaerob kasalliklarga qarshi dori-darmonlarni asta-sekin takomillashtira boshladilar va klostridiya kulturasidan emas, balki tozalangan va konsentrlangan toksoidlardan tayyorlangan vaksinalardan foydalana boshladilar.

1942 yilda Kolmer polivalent toksoidlardan foydalangan holda bradzote va xavfli shish qo'zg'atuvchilarining toksinlariga immunitetni shakllantirishda qoniqarli natijalarga erishdi, ammo toksinlar bilan nekrotik gepatitning oldini olish bo'yicha tajribalar muvaffaqiyatsiz bo'lganligini ta'kidladi.

Laboratoriya hayvonlarini immunizatsiya qilish uchun kaliy aluminiy qo'shgan holda murakkab toksoid tayyorladilar va qo'lladilar, bu yordamchi vosita rolini o'ynadi, bu hayvonlarda *C. perfringens* va *C. Oedematiens* ga kuchli immunitetni keltirib chiqarishga imkon berdi.

Yugoslaviyada 1960 yilda R.V. Katic qo'ylarni enterotoksemiya va nekrotizan gepatitga qarshi immunizatsiya qilishda ijobiy natijalarga erishdi. Shuningdek, sanab o'tilgan klostridiozlariga qarshi emlash paytida kuchli immunitetga faqat dastlabki degelmintizatsiya bilan, ayniqsa fassioliyazga qarshi erishish mumkinligi aniqlandi.

C. septicum, *C. perfringens* va *C. Oedematiens* keltirib chiqaradigan anaerob kasalliklarga qarshi vaksina ishlab chiqilgan uni qo'llash ijobiy natijalarga erishish imkonini berdi, bu immunizatsiya qilingan qo'ylarda kasallik holatlarining yo'qligi bilan ifodalangan.

Xulosa: Adabiyotlarni tahlil qilish va xususiy tadqiqotlar natijasida shunday xulosa qilish mumkinki, preparatni yaratish vaksinaning optimal tarkibini baholash uchun etiologik tuzilmani o'rganishni, mono-antigenlarni ishlab chiqarish texnologiyasini takomillashtirishni va immunitetning intensivligini miqdoriy nazorat qilishning maqbul usullarini ishlab chiqishni hamda turli mamlakatlar olimlari tomonidan yaratilgan klostridiozlarning o'ziga xos profilaktikasining bunday xilma-xilligi, klinik ahamiyatli klostridiozlariga qarshi chorva mollarini emlash uchun mahalliy biopreparatlarni zudlik bilan ishlab chiqish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Салимов, И. Х., Салимова, Д. И., & Уракова, Р. М. ИЗУЧЕНИЕ КЛИНИЧЕСКИХ ПРИЗНАКОВ И ПАТОЛОГОАНАТОМИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОМ БРАДЗОТЕ ОВЕЦ.

2. Климов, О., Хакимов, Ш., & Салимов, И. (2022). Диагностика инфекционной энтеротоксемии овец. *Перспективы развития ветеринарной науки и её роль в обеспечении пищевой безопасности*, 1(1), 199-203.

3. Хакимов, Ш., & Салимов, И. (2022). Эпизоотология инфекционно-некротического гепатита овец. *Перспективы развития ветеринарной науки и её роль в обеспечении пищевой безопасности*, 1(1), 195-198.

4. Хакимов, Ш., & Салимов, И. Х. (2023). QISHLOQ LANINFЕКЦИОН НЕКРОТИК ГЕПАТИТ КАСАЛЛИГИНИ КЛИНИК БЕЛГИЛАРИДСHAFT ARXITEKTURASINING ZAMONAVIY TENDENTSIYALARI. *AGROBIOTEKNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 2(5), 62-64.

5. I Kh, S., & Z Zh, S. (2023). The Spread of Emphysematous Carbuncle in Cattle.
6. Sarsengaliyeva, N. J., & Khaitovich, S. I. (2023). PREVENTION OF POULTRY PASTEURALLOSIS. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 35(1), 100-103.
7. Тураев, Ш. К., & Салимов, И. Х. (2023). ҚОРАМОЛЛАРНИ ҚОРАСОН КАСАЛЛИГИГА ДИАГНОЗ ҚЎЙИШ. *AGROBIOTEKNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 2(11), 5-8.
8. Salimov, I., Salimova, D., Salimov, H., Xudjamshukurov, A., & Qambarov, A. (2024). Specific prevention of emphysematous carbuncle of cattle and sheep. In *BIO Web of Conferences* (Vol. 95, p. 01036). EDP Sciences.
9. Салимов, И. Х., & Рудзит, Д. Ю. (2024). РАСПРОСТРАНЕННОСТЬ ТРАВМАТИЧЕСКИХ ПОРАЖЕНИЙ СЛИЗИСТОЙ ОБОЛОЧКИ РТА У ОРТОДОНТИЧЕСКИХ ПАЦИЕНТОВ. *СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ*, 169.
10. Уракова, Р. М., Салимов, Х. С., Салимов, И. Х., & Джураев, О. А. (2021). Значение патологоанатомических исследований в диагностике браздота овец. *Academic research in educational sciences*, 2(6), 912-917.
11. Ikhomovich, K. O., Shorasul, K., & Khaitovich, S. I. (2022). Infectious Enterotoxemia Disease of Sheep Epizootology. *Web of Scholars: Multidimensional Research Journal*, 1(7), 70-73.
12. Ikhomovich, K. O., Shorasul, K., & Khaitovich, S. I. (2022). Infectious Enterotoxemia Disease of Sheep Diagnostics. *Web of Scholars: Multidimensional Research Journal*, 1(7), 91-95.
13. Кличов, О., Хакимов, Ш., & Салимов, И. (2022). Қўйларнинг инфекция энтеротоксемия касаллиги диагностикаси. *Перспективы развития ветеринарной науки и её роль в обеспечении пищевой безопасности*, 1(1), 199-203.
14. Klichov, O. I., & Salimov, I. X. (2022). QO ‘YLARNING INFEKSION ENTEROTOKSEMIYA KASALLIGI DIAGNOSTIKASI VA PROFILAKTIKASI. *AGROBIOTEKNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 111-116.
15. Ikhomovich, K. O., & Khaitovich, S. I. (2023). Infectious Anaerobic Enterotoxemia Disease of Sheep. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(3), 99-105.
16. Salimov, X. S., Qambarov, A. A., & Salimov, I. X. Epizootologiya va infeksiyon kasalliklar. *Darslik Toshkent-2020 yil*.
17. Salimov, X. S., Qambarov, A. A., & Salimov, I. X. Epizootologiya va infeksiyon kasalliklar” darslik 2021 yil. *F. Nasimov nashriyoti*.
18. Сатторов, Д., Курбонов, Ф., & Салимов, И. (2022). Грибные заболевания рыб. Сапролегниоз. *Перспективы развития ветеринарной науки и её роль в обеспечении пищевой безопасности*, 1(2), 137-141.
19. Салимов, И. (1997). Инфекционный ринотрахеит у телят. *Ветеринария Узбекистана*, (2), 6.
20. Салимов, И. Х. (1994). Среднее Поволжье. *Книга для чтения по краеведению*.
21. Khatamov, A. K., & Salimov, H. S. Results of a Study to Determine the Lethal Doses (Ld100 and Ld50) of *S. Typhimurium* in Experiments on Laying Chickens. *International Journal on Integrated Education*, 4(1), 164-168.
22. Давлатов, Р. Б., Насимов, Ш. Н., Ниёзов, Х. Б., Жабборов, Ш. А., Хўджамшукуров, Ш. А., & Сафаров, Х. А. (2019). Парранда касалликларини профилактикаси ва даволаш бўйича ТАВСИЯЛАР. *Тошкент-2019*, 21-26.
23. Давлатов, Р. Б., Салимов, Х. С., & Худжамшукуров, А. Н. (2018). Парранда касалликлари” ўқув қўлланма Самарқанд.
24. Berdiyevich, D. R., Khudoiyberdi, K. A., & Ikhomovna, K. M. (2022). Epizootology of eimeriosis (coccidiosis) of rabbits, treatment and preventive measures. *Ann For Res*, 65, 602-607.
25. Davlatov, R. B., & Khushnazarov, A. K. (2024). Diagnosis and chemoprophylaxis of rabbit eimeriosis. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 480, p. 03020). EDP Sciences.